

Parasin N.

Taras Shevchenko: artistic coordinates of perceptual vision

This paper substantiates the idea of the importance of textual meanings of color nominatives. In the process of creating and recreating the sense of poetry, a lexeme with the primary meaning of color is gaining new associative meanings, which in their entirety influence the creation of the concepts, abstracted in their conceptual field. The paper identifies semantic text realizations of the green color in the poetry of T. Shevchenko. It traces the formation of the semantic field of the concepts "Harmony/ Beauty", "Ukraine", "Time / Oblivion / Hope" through the mediation of the text semantics of the "green" color prototype.

Keywords: cognitive linguistics, poetry of T. Shevchenko, color prototype, concept, visibility.

УДК 821.161.2 Шевченко Т.

**О. Задорожна, канд. філол. наук, доц.,
факультет навчання іноземних громадян
КНУ імені Тараса Шевченка**

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І СУЧАСНІСТЬ

У статті розглядається актуальність та сучасність творчості безсмертного класика української літератури, великого сина українського народу Тараса Шевченка.

Ключові слова: поет, Т. Шевченко, сучасність, Батьківщина, Кобзар, Україна, боротьба, народ, справедливість, культура.

Уже для багатьох поколінь українців – і не тільки українців – Т. Шевченко означає так багато, що сама собою створюється ілюзія, ніби ми все про нього знаємо, все в ньому розуміємо, і він завжди з нами, в нас. Та це лише ілюзія. Шевченко як явище велике й вічне – невичерпний і нескінчений [12, 9]. Т. Шевченко – центральна постать українського літературного процесу ХІХ ст. Творчість поета утвердила в українській літературі загальнолюдські демократичні цінності та піднесла її до рівня передових літератур світу. Постать поета зростає в нашій свідомості і в очах культурного світу з року в рік. Твори Шевченка перекладені на десятки мов світу, його "Кобзар" щороку перевидається.

Вся Україна шанує Т. Шевченка як свого найбільшого сина, як найбільшого оборонця свого народу, як найбільшого поета, як свій прапор і найбільший ідеал [10, 115]. Він заклав основи не лише української літератури, а й літературної мови нашого народу. Вдихаючи у себе від колиски усі болі і прагнення свого поневоленого, талановитого народу, всі барви і звуки свого краю, він перелив їх у слова, крилаті вирази, поетичні фігури і мовні звороти. За образним висловом В. Стефаника, Шевченко українське слово перетопив на чисте золото української поезії [7, 232].

Одним з доказів величезного значення творчості письменника є виникнення в Україні окремої галузі науки – шевченкознавства, що досліджує життя і творчість Кобзаря в різних аспектах.

Перші глибоко емоційні й захоплюючі відгуки на поезії Т. Шевченка читаємо в листах Г. Квітки-Основ'яненка та Є. Гребінки. Одним з найбільших прихильників творчості поета був відомий український письменник І. Франко. Він написав багато статей про творчість Т. Шевченка, перекладав його твори німецькою мовою. Про нього також писали Б. Грінченко, П. Свенцицький, М. Чалий, Л. Севінський, В. Вересаєв, Якуб Колас, Янка Купала, А. Церетелі, А. Гожалчинський, Еміль Дюран та інші.

П. Куліш, який часом нападав на Шевченка за його російські поеми та оповідання, писав: "...Се вже був не кобзар, а національний пророк". А Іван Франко зазначив: "Я не знаю в світовій літературі поета, який би став таким послідовним, таким гарячим, таким свідомим оборонцем за права жінки на повне і людське життя" [7,117].

Л. Севінський в 1861 році написав: "Велика це людина – Тарас Шевченко, велика вже сама собою, ще вища величию дум мільйонів, що знайшли свій вияв у натхненній його пісні..." [7, 119].

А видатний російський письменник В. Вересаєв сказав про Т. Шевченка: "Безстрашна революційність, запорозька жадоба волі, залізна впевненість, зосереджений гнів і велика любов, славне минуле в боротьбі з гнобителями, лукавий гумор, незрівнянна музика української мови, запах квітучих вишневих садків, пірамідальні тополі над білими хатами – все це в поезії Шевченка. Любити Шевченка – любити Україну. Любити Україну – любити Шевченка" [7, 119].

Значення постаті Т. Шевченка для українського народу важко переоцінити. М. Жулинський сказав: "Шевченко – це митець, художник, який відкрив для української нації двері в безкінечність. Він є гарантом нашої вічності..." [9].

Це висловлювання можна екстраполювати на усе осмислення особистості і творчості Т. Шевченка – геніального поета, митця, художника, мислителя, непохитного борця за державну незалежність, політичну самостійність України.

Великий Кобзар – символ чесності, правди, великої любові до Батьківщини та українського народу. Т. Шевченко є яскравим прикладом для наслідування нами та нашими нащадками.

Т. Шевченка можна з впевненістю поставити в один ряд з такими відомими майстрами слова, як О. Пушкін, Л. Толстой, В. Шекспір, В. Гюго, О. де Бальзак тощо.

Б. Грінченко сформулював інтуїтивно-точно: "Ми певні, що в українській літературі з'явиться ще багато діячів, рівних Шевченкові талантом, але не буде вже ні одного, рівного йому

своїм значенням у справі нашого національного відродження: будуть великі письменники, але не буде вже пророків..." [2, 11]. Поет заповідав нащадкам любити свій народ, Батьківщину, плекати свою мову та культуру.

Як зазначила пані О. Забужко у своїй першій лекції курсу "Історія літератури в авторах і текстах": "Шевченко у ХХІ столітті: спроба перезавантаження": "... цієї зими ми відчули, як важливо відчувати силове поле Шевченківської присутності. ... шалено модерна поетика, наскільки вона інноваційна для свого часу, оскільки в ній запаковано колосальне інтонаційне багатство. Неймовірне інтонаційне багатство. В ХІХ ст. так не писали. Це поетика ХХ ст. Це те, чого так сьогодні потребує наш народ..." [3].

М. Грушевський писав: "Шевченкове століття, що ми поминаємо цього року, являється разом ювілеєм українського відродження – святом, переглядом, обрахунком його розвою на протязі цього століття, так тісно зв'язаного з культом його національного поета" [10,59].

Сьогодні Шевченко нам потрібний відроджений, очищений від вульгаризаторських, однозначних характеристик, гуманізований і олюднений, такий, яким його сприймала народна свідомість [10, 60].

Розглянемо поезію Т. Шевченка "І мертвим, і живим...". Послання було написано у грудні 1845 року в с. В'юнищах. Поява послання "І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє" була викликана громадянським наміром поета змінити підневільне ставище України, а головне – пробудити в українців почуття національної гідності й честі та посилити їхню національну свідомість. Поет розумів, що для пробудження нації та її свідомості потрібні освічені люди. Тільки їхня пропагандистська робота могла змінити життя народу на краще та подолати кріпосну систему. Послання адресоване до всіх українців. Т. Шевченко розвинув ідеї, закладені у творах попередників, а саме зіставив минуле, сучасне та наше майбутнє. Він закликає нас, що в єдності народу сила нації.

Темою послання "І мертвим, і живим" є сатира на знуцання панів над кріпаками, сатира на рабське плазування українського панства перед реакційною іноземною наукою та культурою, сатира на соціальну зраду дворянами інтересів свого народу. Ідейне спрямування твору – докір і глибоко щирий заклик до освічених дворян припинити експлуатувати кріпаків, не цуратись рідної мови, рідної культури, а вивчати її, віддавати себе служінню народові [7,175].

Послання побудоване на внутрішній опозиції: з одного боку, поет дуже гостро, з усією силою сатиричного таланту картає земляків за їхні провини перед Україною, її народом, а з другого – намагається "по доброму" усвідомити їх, звертається до їхніх гуманних і

патріотичних почуттів з тим, щоб привернути до служіння знедоленій Батьківщині [6,191]. Аналіз головної проблеми послання був би неповним, якщо не вказати на її гостру актуальність. Мільйони сьогоднішніх "дітей" України перебувають на чужині, на "чужій роботі", працюють на благополуччя інших держав. Але є інша проблема – проблема тих, хто живе в Україні і не відчуває перед нею свого синівського обов'язку [6, 195].

*Схаменіться, нелюди,
Діти юродиві!
Подивіться на рай тихий,
На свою країну,
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну,
Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі... [11, 289].*

Поет засуджує лжепатріотизм, радить розібратися у подіях давнього часу, повернутися до свого коріння, розблющити очі, щоб побачити правду.

Випереджаючи історичну науку свого часу, Шевченко бачив у минулому України не ілюзорну гармонію, а боротьбу антагоністичних соціальних сил, гноблення народу панівною верхівкою. Твір є шедевром ораторського стилю поета [5, 497]. До свого дружнього "послання" "І мертвим, і живим, і ненародженим..." Шевченко подав епіграф із Соборного послання св. Апостола Йоана: "А ще хто речет, яко люблю Бога, а брата свого ненавидит, лож єсть". Брата свого Т. Шевченко бачив і визначальним критерієм своєї любові до нього вважав правду. Ту правду, яку він повинен був йому говорити. І говорив. З гнівом і болем дорікав він своєму братові-українцю за те, що не навчається він, як треба, тому й мудрості своєї не має... [12, 58]. Саме це послання є яскравим прикладом того, що воно є сучасним, актуальним, повчальним для молодого покоління українців.

В "Заповіті" (1845) поєднано звернення до народу з бунтівним закликом. Вірш написаний під час тяжкої хвороби поета. Написаний у формі монологу-звернення, який сповнений особистими переживаннями й настроями Т. Шевченка.

Заповіт, як відомо, – це висловлення останньої волі людини щодо майна, сім'ї тощо. Заповіт же письменника, митця – це, як правило, ліричний твір, в якому той висловлює народові свої бажання особистого, громадського, суспільно-політичного характеру.

"Заповіт" – це "один з найпоетичніших маніфестів гуманізму і революційності" [7, 46].

Перші слова "Заповіту" вражають простотою, буденністю. Саме в цій простоті – глибина думки й образу. І Франко зауважив: "Поет веде нас неначе по ступенях, щораз вище, щоби показати нашій уяві широкий кругозір. Вже слово "поховайте" будить в нашій уяві образ гробу; одним змахом поет показав нам сей гріб як частину більшої цілості – високої могили; знов один змах, і ся могила уявляється одною точкою в більшій цілості, – безмежнім степу; ще один крок, і перед нашим духовним оком уся Україна, огріта любов'ю поета" [8, 210].

Силою поетичного слова поет підняв нас на таку височінь, звідки бачимо Україну від краю до краю, відчуваємо себе господарями цієї краси й величі та усвідомлюємо громадянську відповідальність за її долю [8, 211]. У "Заповіті", як стверджує Є. Нахлік, "... Шевченко, з одного боку, мислитель парадигмами Старого Заповіту, ставлячи земне щастя отчого краю та рідного народу понад власне спасіння у Богові, а з іншого – романтичними формулами, виявляючи богоборчу схильність – готовність не визнати або й проклясти Бога за Україну. Якщо середньовічна людина дбала про спасіння власної душі, то романтикові ... не дає спокою думка про спасіння вітчизни" [5, 499].

*Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій...
Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отоді я
І лани, і гори –
Все покину і полину
До самого Бога... [11, 309].*

На сьогодні "Заповіт" Т. Шевченка став неофіційним, духовним гімном українського народу. Поет закликав до безкомпромісної боротьби. Перекладений більш ніж на сто мов народів світу. "Великий Заповіт виконано до кінця, – писав О. Гаврилюк, – тепер залишається лише дивуватись, як можна було в таких коротких словах накреслити так певно й так непомильно образ майбутнього" [8, 211]. "Заповіт" поета, його заклик "Вставайте, кайдани порвіте" ось уже понад століття є вогненою зброєю багатьох борців за справедливість.

Поезія "Минають дні, минають ночі" (1845) – це одкровення поета про свою долю.

Вірш входить до збірки "Три літа". Тема: роздуми письменника над важкою долею пригнобленого народу.

У поезії Т. Шевченко засудив пасивність українського народу, який "спить на волі" і не прагне позбавити себе кайданів:

*Страшно впасти у кайдани,
Умирать в неволі,
А ще гірше – спати, спати,
І спати на волі [13, 78].
Поет прагнув повноцінного життя,
закликав до сили духу,
яка в змозі подолати злу долю:
Доле, де ти! Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої! злої!
Не дай спати ходячому,
Серцем замирати
І гнилою колодою
По світу валятись.
А дай жити, серцем жити
І людей любити... [13, 77–78].*

На всіх етапах творчого шляху Т. Шевченко писав з думкою про долю народу і Батьківщину. Завдяки своїй мужності, благородству, чесності, Т. Шевченкові вдалося перемогти обставини.

Як сказав В. Шевчук на урочистому Шевченківському вечорі в березні 1995 року: "... він, здається, не знав, що апостолом правди свого народу назвуть таки його, а все, що вийшло з-під пера та пензля, стане святим для людей Дніпра..." [1, 164]. Т. Шевченку належить виняткова роль у згуртуванні передових сил української нації, у розвитку й формуванні свідомості українського народу. Емоційна наснага його образів, широта і вільність його асоціативного мислення, проникливо-творче використання фольклорних мотивів, образів народної символіки, предметно-реалістична міць поезій Шевченка – всі ці риси, ці поетичні гени виявились плідними і для новітньої поезії ХХ сторіччя (О. Гончар) [11, 12].

Отже, Т. Шевченко – це гордість українського народу. Волею історії він ототожнений з Україною і разом з буттям рідної держави продовжується нею, вбираючи в себе нові дні й новий досвід народу, відгукуючись на нові болі та думи, стаючи до нових скрижалей долі. Він росте й розвивається в часі, в історії, і нам ще йти і йти до його осягнення. Ми на вічному шляху до Шевченка... [12, 9].

*В дні перемог і в дні поразок,
В щасливі дні і в дні сумні*

*Іду з дитинства до Тараса,
Несу думки свої земні.. (Ю. Рибчинський)*

Незважаючи на короткий життєвий шлях, Т. Шевченко залишив великий відбиток у літературі і художньому мистецтві. Твори поета не тільки не втратили своєї актуальності, а навпаки з часом набули нових кольорів й нового змісту.

Як зазначила О. Забужко у книзі "Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу": "... історія немовби "наздогнала" Шевченків міф, на сьогодні – головний духовний набуток України його "програма" в наступному тисячолітті – залежить, не в останню чергу, від того, якою мірою він буде нами пізнаний і опанований [2, 142].

"Все йде, все минає"... Але він буде так довго безсмертний, як довго існуватиме Україна. Це ж бо він сказав своєму народові все, що йому треба знати, щоб увійти "в народів вольних коло", щоб досягти повної самостійності [4, 469].

З передмови М. Рильського до збірника "Народ про Шевченка": "Шевченко – народний поет не тільки тому що він виріс на ґрунті нашої пісні, нашої думи, яка, за його пророчим висловом, "не вмере", не загине", а й тому, що і його поезії, і його життєва доля, і його громадський подвиг міцно і назавжди ввійшли в народну свідомість" [7, 249].

"Давши людству краще з українського, він в той же час дав українському краще з вселюдського – в самому рівні і якості своєї думки, свого слова" [5, 522].

Шевченкова поезія давно стала найважливішим і нетлінним складником духовного єства українського народу. Шевченко – це не тільки те, що вивчають, а й те, чим живуть. У чому черпають сили і надії. У глибини майбутнього слав Шевченко свої непохитні заповіді синам рідної землі, і серед цих заповітів перший і останній:

*Свою Україну любіть,
Любіть її... Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть [12, 65].*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаєвська Н. М., Коломієць В. В. Українська література // Н. М. Гаєвська, В. В. Коломієць. К. : Вирій, Магістр-S, 1998. – 384 с.
2. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу // Оксана Забужко. К. : Абрис, 1997. – 144 с.
3. Забужко О. Перша лекція курсу "Історія літератури в авторах і текстах" [Електронний ресурс] / О. Забужко – Режим доступу : <http://betv.com.ua/>
4. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка // Павло Зайцев. К. : Обереги, 2004. – 480 с.
5. Історія української літератури ХІХ століття : У 2 кн. Кн. 1: Підручник / За ред. акад. М. Г. Жулинського. – К. : Либідь, 2005. – 656 с.
6. Ключек Г. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація // Григорій Ключек. – К. : Освіта, 1998. – 238 с.

7. Степанишин Б. І. Вивчення творчості Т. Г. Шевченка в школі // Б. І. Степанишин. К. : Радянська школа, 1969. – 252 с.
8. Степанишин Б. Українська література // Борис Степанишин. К. : АРТ-ОСВІТА, 2004. – 336 с.
9. Хмельницька обласна бібліотека для дітей імені Т. Г. Шевченка ... [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// odb.km.ua/...06.../554-2013-07-22-12-49-19](http://odb.km.ua/...06.../554-2013-07-22-12-49-19).
10. Чуб Д. Живий Шевченко : Біографічні та літературознавчі оповіді // Дмитро Чуб. К. : – Веселка, 1994. – 141 с.
11. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко К. : Дніпро, 1985. – 640 с. 12. Шевченко Т. Г. повне зібрання творів: У
- 12 т. Том 1. / Редкол.: М. Г. Жулинський та ін. – К. : Наук. Думка, 2001. – 784 с.
13. Шевченко Т. Г. Кобзар / Укладач О. В. Зав'язкін. – Донецьк: ТОВ "ВКФ "БАО", 2013. – 192 с.

Надійшла до редколегії 11.03.14

Задорожная Е.

Тарас Шевченко и современность

В статье рассматривается актуальность и современность творчества бессмертного классика украинской литературы, великого сына украинского народа Тараса Шевченко.

Ключевые слова: *поэт, Т. Шевченко, современность, Родина, Украина, Кобзарь, борьба, народ, справедливость, культура.*

Zadorozhna O.

Taras Shevchenko and modern times

The article discusses the actuality and up-to-dateness of works of immortal classic of Ukrainian literature, the great son of the Ukrainian people Taras Shevchenko.

Key words: *poet, Taras Shevchenko, modernity, Motherland, Kobzar, Ukraine, struggle, nation, justice, culture.*